

«per Aegæos tumultus»; ezekre nézve aztán elvesztett idő az, melyet a gyakorló iskolában mint tudós dissidensek töltenek. Más részük mindjárt belátja, hogy a mire most legfőbb szüksége volna, azt ő nem tanulta az egyetemen, s hozzá lát a tanuláshoz, sokszor épen szaktanulmányainak bővítéséhez, mert kitűnik pl. hogy ő ugyan tájékozva van Vergilius Commentátorai felől, de magát az egész Vergiliust nem ismeri, arról, hogy mit és mi módon, mily szempontból olvastasson az iskolában, fogalma sincs, s az ilyenekből válnak a gyakorló iskolának s egyuttal a magyar oktatásügynek búzó hívei.

Kívánatos, hogy ez mindenkinél így legyen, vagyis hogy már az egyetemi tanulmányok ideje, teszem a 4-ik év alatt alkalma legyen a tanárképző intézet tagjának arra, hogy gyakorlati pædagogiaiával is foglalkozzék, másrészt, hogy legyenek oly középiskolák, hol gyakorlati vagy próbaévet haszonnal tölthesse. Egy szóval a Németországban már szervezett seminariumi és gyakorlati évet a szükséges és viszonyainknak megfelelő módosításokkal szervezni nálunk is halaszthatatlan feladat.

CSENGERI JÁNOS.

TEENDŐINK A FŐVÁROSI ELEMI OKTATÁS FEJLESZTÉSE TÁRGYÁBAN. *

Igen tisztelt közgyűlés!

Előadásomban fel kívánom sorolni azokat a teendőket, a melyek elemi oktatásunk fejlesztését előmozdítani ígérkeznek. A midőn erre vonatkozó javaslataimat a Budapesti Tanítótestület előtt közlöm, teszem azt abban a meggyőződésben, hogy azokat egyenként és egyetemlegesen e testület igen tisztelt tagjai szíves figyelmükre fogják méltatni s így lehetővé teszik majd azt, hogy az általam felsorolandó intézkedések kellően és szakszerűen épen azok által mérlegeltessenek, a kik nagy részt hivatva vannak azok végrehajtására. Ezúttal csak az *elemi* oktatásra terjesztem ki észrevételeimet és erre kérem ki az alkalmileg eszközendő behatóbb eszmecserét.

* A budapesti tanfelügyelő dr. Verédy Károly alelnökünk évi zárjelentésében a közigazgatási bizottság útján a tanácsot több rendbeli intézkedésre kérte fel. A «Budapesti Tanító-testület» felszólítására részletesebben is közölte javaslatait e testület közgyűlésén f. é. febr. hó 21-ikén az új városháza dísztermében tartott előadásában, melyet gyakorlati fontosságánál fogva — az előadó szívességéből — egész terjedelmében közlünk.

A szerk.

Fővárosunk elemi oktatásának rendezése körül legelőször népoktatásunk alapos ismerője, Gönczy Pál készített nagyobb javaslatot, majd Zichy Antal; Bója Gergely és Békey Imre nagynevű t. elődeim igyekeztek esetről-esetre újításokkal elérni azt a célt, a mit a törvényhozás elérni rendelt.

A népokt. törvény végrehajtása minálunk, némely helyi nehézségektől eltekintve, mégis könnyű volt. Mert fővárosunk tanácsa, élén igen tisztelt polgármestereinkkel, törvényhatóságunk képviselote és tanítóságunk, valamint közokt. kormányunk vállalva azon fáradoztak, hogy közoktatásunk fundamentuma, az elemi oktatás a pädagogia szigorúbb követelményeinek megfeleljen. E helyes törekvés, főleg az áldozatkész főváros közönségének nagylelkű támogatása mellett, oly sikereket képes ez idő szerint felmutatni, a melyektől az elismerést még hazánk ellenfelei sem tagadhatják meg.

És ha ennek daczára még mindig van tennivaló, még mindig vannak hiányok, ez nagyrészt társadalmi és pädagogiai viszonyaink rohamos megizmosodására mutat, a mit különben — azt hiszem — javaslataimmal fogok leghelyesebben kideríteni.

Hiányszámba megy a fővárosi elemi oktatásnál ez idő szerint első sorban az, hogy *tanköteleseink* nyilvántartása megbízhatóan nem eszközöltetik, a mennyiben az összeírás sokkal kevesebb tanulót tüntet fel, mint a mennyi tényleg iskolába jár; másrészt az összeírás épen akkor, a midőn az iskolaszékek megvizsgálják, nagyobb részt már elévültnek mondható. Fennálló szabályzataink a községi előljáróságoknak teszik kötelességükké a tanköteleseknek ház szerint való összeírását. Ez is megtörténik, de nem a kívánatos eredménnyel. Ezért e tekintetben az eddigénél megbízhatóbb eljárást kell sürgetnünk és erre vonatkozólag javaslatot tennünk. Fejlettebb államok e kérdéssel már behatóan foglalkoztak s kipróbált eljárásuk a legszebb eredményt képes feltüntetni. Berlin, sőt Prága is a tankötelesek összeírását, azok nyilvántartását és pontos iskoláztatását az e célra szervezett bizottságok által eszközölteti s ezek számára külön szabályrendeleteket alkotott. A fővárosban egyelőre elegendő volna az, hogy az előljárók közgei július végén házanként írják össze, még pedig iskolaszéki kerületenként czédulakatalógus szerint a tanköteleseket s a jegyzékeket az iskolaszéknek azzal adják ki, hogy ezek minden egyes bejelentett iskolakötelest bizonyos iskolába való jelentkezésre utasítsanak. Miután pedig a szülők tanköteles gyermekeiknek felvételére csak akkor formálhatnak jogot, ha az összeírásnál bejelentették őket, s erről igazolványt nyertek, a megtorlandó mulasztások felette könnyen constátálhatók. Czédula-katalógus nélkül a nyilvántartás nehézkes és könnyen át nem tekinthető, a beiskolázások és büntetések eszközlése pedig alig lehetséges. Azt talán monda-

nom sem kell, hogy a nyilvántartásnál a házbirtokosok közrehatása kieszközlendő; hogy a rendőrség is tartoznék esetről-esetre a nyomozatnál segédkezni; hogy a rosszakaratra valló mulasztások szigorúan megtorlandók.

Ezen eljárás sok teendőt ró az iskolaszékekre s e végre mulhatatlanul szükséges, hogy irodai személyzet osztassék be hozzájuk, melynek teendője az egyes tanulókról vezetett lapok nyilvántartása, esetleges távozásuk vagy elmaradásuk ellenőrzése s ennek az iskolaszéknél való sürgős bejelentése. E tekintetben különben kellő útbaigazítást nyújthat a berlini szabályzat. Az ehhez hasonló nyilvántartás egyrészt az egyes kerületek tanköteleseinek pontos ellenőrzését, másrészt a szükséges iskolai osztályoknak kellő időben való felállítását teszi lehetővé. Minálunk hányszor kellett az utolsó pillanatban az osztályok szaporítását kérelmezni! Hányszor kellett a tanulókat elutasítani vagy összezsúfolni!

2. Az iskolába járás ellenőrzésénél az **igazolatlan mulasztások** megállapítása is nehézségekkel jár. Igazgatóink és tanítóink kénytelenek e tekintetben nem egyszer nem igen megbízható igazolványokkal beérni. Pedig ha részint a szolgazemélyzet, részint a rendőrség e tekintetben jobban igénybe volna vehető, sok mulasztásnak elejét lehetne venni, épen a szegény sorsú tanulók érdekében. A német városokban a rendőrség az iskolai előjáróknak nagy szolgálatot tesz már azáltal is, hogy az oktatás idejében az utcákon található tanköteleseket igazolásra szólítja fel, másrészt nem engedi meg, hogy a tanulókat szüleik másként elfoglalják. Arra, hogy iskolaszéki tagok bizonyos időben a hanyag tanköteleseket lakásaikon felkeressék, a mint ez a német városokban dívik, viszonyainknál fogva számítanunk nem lehet, de hogy a gyanus esetek a rendőrség közbenjárásával lehetőleg gyorsan kideríttessenek, hogy a tanköteleseket iskolaidőben magánfoglalkozásokra pl., árusításra fel ne használják, ezt kívánatosnak tartom.

3. Ha már arról gondoskodunk, hogy tanköteleseinket pontosan összeírjuk és iskoláztatásukat ellenőrizzük, nem lehet eltekintenünk attól sem, hogy a tanév elején kellő számú jól felszerelt tantermekkel rendelkezünk. És a mikor e tárgyat megemlítem, nem hallgathatom el azt, hogy fővárosi elemi iskoláinknál a **helyiségek kérdése** — még megoldásra vár.

A modern iskolaépítkezések ez idő szerint már oly tökéletességre vullanak, hogy itt már mulasztás-számba megy, ha helyiségeink nem felelnek meg az egészségtan szigorúbb követelményeinek.

Pedig ha őszinték akarunk lenni, bé kell vallanunk, hogy a kaszárnya-rendszer, pompás külseje daczára, nem felelhet meg az iskola követelményeinek. Folyton hangoztatjuk, hogy tanulóink testi neveléséről nem szabad megfeledkeznünk s dohos pinczékbe építjük tornater-

meinket; de ennél még kedvezőtlenebb az, hogy tágas udvarokkal nem rendelkezhetünk, a mikor óráközökben gyermekeink — friss levegőt akarnak szívni vagy — mozogni. Az iskola-épületekre határozott tervet kell kidolgoznunk, melyben még számos káros mellékkörülmény megszüntetésére is ki kell terjesztenünk figyelmünket. Mert az iskolák bezáratásával nem fogjuk megszüntetni az iskolai tanulóknál észlelhető megbetegedéseket. Azoknak czélszerű berendezésekkel kell elejét venni. Ilyennek tartom t. Gyűlés, az iskolai fürdőt. Több helyen volt alkalmam azokat megfigyelhetni és a tanítóság véleményét erről meghallgatni. Az átlag 3—4 ezer márka költséggel előállítható iskolafürdők rendeltetése a szegényebb tanulók testi gondozása, tisztán tartása. Bizonyos sorrendben tartozzék minden gyermek, ha szülői egyébként róla nem gondoskodnak, az iskolai fürdőt ingyen használni. Ez szerkezetében egyszerű zuhany-fürdő, — mely 10—12 tanulónak ugyanazon időben kellő alkalmat ad arra, hogy alaposan víz alá kerüljön. Eddigelé a tapasztalat az, hogy az iskolai fürdők behozatalával a tanuló ifjúság egészségi állapota javult.

Felemlítsem-e még vaskályháinkat? Reflektáljak-e a tantermek hőfokának a szolgák által való ellenőrzésére? A német iskolák vízfűtésével vannak ellátva s kívülről ellenőrizhetők. Megemlítem-e szellőztető készülékeink rossz szerkezetét? azt, hogy tantermeink nem csak a tanulók tartózkodási helyeül szolgálnak, hanem egyúttal ruhatárul is. Elhallgassam-e, hogy még rajztermeinkben sincs mindenütt bevezetve a vízvezeték? De nem folytatom tovább. Ezekkel a hiányokkal is bebizonyul annak szükségessége, hogy **normál-épületterveket** sürgessünk. És e pontnál legyen szabad arról is nyilatkoznom, vajjon azokban igazgatóink számára magánlakást tartunk-e fenn. Fontos pädagogiai és administratív okok szólnak a mellett, hogy igazgatóink állandó lakással bírjanak iskola-épületeinkben. Az írásból idézek: a gazda szeme hízalja a marhát. A berlini újabb iskoláknál az igazgatók számára külön épített kisebbszerű házakat találtam, a régebbieknél az igazgatói lakás lehetőleg el volt különítve a tanteremtől. Ez által elejét vették annak, hogy az igazgató családjában esetleg történő megbetegedések miatt veszélyeztetve legyen az egész intézet. Azt sem hallgathatom el, hogy egy-egy épületben elhelyezett iskolák egy igazgató felügyelete alatt állanak és hogy az iskola-házak kezelése a szolgák teendői és szolgálati viszonyaik külön-külön szabályrendeletekkel vannak megállapítva. Sok kellemetlenség, surlódás és szolgai személyzetünknel többször tapasztalható ellenzékenység volna ez által megakadályozható.

Végül még iskolapadjainkról is meg kell emlékezmem, a melyek főleg abból a szempontból is hiányosoknak látszanak, hogy kettős feladatnak tartoznak megfelelni, a mennyiben azokban nemcsak elemi, hanem

iparos tanulók is helyt foglalnak. Legközelebb várható az, hogy fővárosunk érdemes tanácsa az Oldal-féle szerkezettel kísérletet tesz. Mivel iparos tanonczaink rajzoktatására ezentúl még nagyobb súlyt fogunk fektetni, mivel egészségi tekintetknél fogva is fontos e kérdés helyes megoldása, kívánatosnak tartom, hogy a t. egyesület ezzel a kérdéssel is sürgősen foglalkozzék.

Ezek eddigelé, t. uraim, az iskolák külső ügyeire vonatkoztak. Most foglalkozunk annak belső szervezetével: a tanítás intézésével és annak ellenőrzésével, a felügyelettel.

Arról, hogy ezúttal elemi oktatásunk hiányaival behatóan foglalkozzam, szó sem lehet. Ezeknek megbeszélése házi dolog, a mi pedig nem ide való. Annyit azonban minden habozás nélkül mondhatok, hogy ha elemi oktatásunk keretében léteznek is hiányok, hisz' a régi múlttal dicsekvő, előkelő középiskolák sem mentek ezektől, azok korántsem olyanok, melyek az eredményt a törvényes kellékeken alul leszállítanák. Átlag lelkesedés és kötelességérzet, megfelelő módszeres eljárás és tanszerű haladás észlelhető. Mindazonáltal, a mint említém, vannak hiányok s a mennyiben azok discret természetűek megengedi, azokról is nyilatkozom.

Minden tanítás sikerénél döntő tényezők a tanulók, a tanítók, a tanterv, a felügyelők és a fentartók. Ily sorrendben következnek fejtegetéseim.

4. **Tanulóink** tehetségük, magukviseletük és szorgalmuk szerint megfelelnek az átlagos követelményeknek, ha tekintetbe vesszük a nyelvi és társadalmi különbségeket. Némi nehézséget talán csak az okozhat, hogy elemi iskoláink nemcsak a szorosán vett népnevelés célját tarthatják szem előtt, hanem tekintettel kell lenniök arra is, hogy tanulóink egy, hábár kisebb része, az elemi 4 osztályt elhagyva, más, magasabb fokú tanintézetekben fogja folytatni tanulmányait. Az elemi iskola azonban főfeladatának csakis a népnevelés előmozdítását tekintheti. Főtörekvése nem lehet más, mint hogy értelmes, nemesen érző, hazafias szellemű, munkára képes és hajló ifjuságot képezzen, melyből idővel az állami élet egyik legfontosabb tényezője, a munkás-osztály képződhessék. Fővárosunk elemi iskoláiban ezekre a tanulókra kell a főfigyelmet fordítani, ezzel függ össze a tanítás. Jól tudom, hogy iskoláink szép számmal oly tanulókkal is foglalkoznak, a kik magasabb képzettségre formálnak igényt, a kik tanulmányaikat nem fogják az elemi iskolákban befejezni, hanem magasabb tanintézetekben folytatni szándékoznak. Míg tehát jogosult ez utóbbiak ama törekvése, hogy elméleti, főleg pedig nyelvtani ismereteik nagyobb fokra emeltessenek, addig állami érdek az, hogy a szorosán vett nép gyermeket ilyenekkel ne zaklassák, hanem lehetőleg gyakorlati képzésben részesítsék,

Felvetem már itt a kérdést, mert még visszatérek előadásomban

erre, s mert olyannak tartom, a melynek helyes megoldásához épen a t. Tanítótestület van hivatva adalékot nyújtani.

5. Az oktatás átlagos eredményét sokan első sorban a tanítás ter-
vétől teszik függővé, és — a tanítóktól. És e pillanatban eszembe jut a
német tanítók 1869-iki egyetemes gyűlése, a melyben a kormány tan-
terveinek elítéléséről volt szó. Sokan feszegették az állami tantervek
helytelenségét és ezeknek tulajdonították a tanítás körül tapasztalt siker-
telenséget, míg egy, a tanítás terén évek hosszú során át működő tanító
az elkeseredett vitának véget vetett azzal az állítással, hogy ha a tanító
jól tud tanítani, ebben őt sem tanterv, sem egyéb állami rendelkezés
meg nem akadályozhatja.

Eddigi tapasztalataim megerősítettek ebben a meggyőződésemben.
Épen ezért fontosnak tartom azt, hogy fővárosunk tanítói mily feltételek
mellett nyerne alkalmazást, s milyen módon van biz'osítva anyagi léte-
lük s hivatásszerű foglalkozásuk? A mostanában dívó eljárást, az érvé-
nyes szabályzatokat mindnyájan ismerjük, s ezért azonnal rátérhetek
azokra a módosításokra, melyek talán megvitatandók lesznek.

Fejlettebb tanügyi adminisztrációval bíró és nagyobb számú
elemi iskolákkal rendelkező városokban hiányszámba megy az, hogy kü-
lönböző előképzést nyert tanítók nyerne alkalmazást. A hosszú mult-
tal és fényes eredménynyel rendelkező német városok ezt a hiányt már
megszüntették, a mennyiben tanítóikat lehetőleg bizonyos, jó hírnek
örvendő képezdekből hívják meg. Ennek pædagogiai előnye az, hogy az
oktatásnál követelt egyöntetűség, ném a tananyag gépies feldolgozásában,
hanem annak methodusában nyilvánul. Azonban e tekintetben is óva-
tosságra vall az eljárás. Az iskolafentartók tanítóikat első ízben meghívás
útján alkalmazzák, mely nem végleges jellegű. Az új tanítók az iskolai
igazgatók és tanfelügyelők részéről gyakori látogatásban részesülnek,
melyek czélja nem más, mint az alkalmazandó arravalóságának kiisme-
rése. És itt ki kell emelnem azt, hogy az iskolafentartó hatóságok min-
den néven nevezendő protekció ellen megvédelmezték magukat és az
ellenőrizéssel megbízott szakközegeknek döntő befolyást biztosítottak.
A német tanítók tudják, hogy jövőjük kizárólag szakszerű képzettségük-
től és kötelességeik hű teljesítésétől függ. A tanítók alkalmazása körül
talán minálunk sem lenne felesleges némi változás, a mely főleg az idő-
ről-időre megválasztandó tanítók kandidálásánál érvényesülhetne. Azt,
hogy az ideiglenes tanítók megfelelő javadalmazására is ki kell terjesz-
tenünk figyelmünket, talán mondanom sem kell; mert ha épen a vál-
ságos időben kénytelen a pályázó anyagi gondokkal küzdeni és mellék-
foglalkozásokra vállalkozni, ez még a legtehetségesebb tanító tanítását
is leszállítja.

Különben a tanítók javadalmazása összefüggésben van a tanítás

eredményével. És ha a német tanítók fizetése, különösen az intelligens városokban folyton emelkedésre vall, ez annak a helyes igazságnak általános méltatására vezethető vissza, hogy jó munkacserő csak jó jövedelmesség mellett biztosítható.

Arról, hogy fővárosunk ezen igazságos felfogásban már réges-régen osztozik, csak azért emlékezem meg, mert tanítóságunk, drágasági viszonyainkra reflektálva, javadalmazásai emelése tárgyában kérvényezett. E tekintetben nézetem az, hogy e kérelem indokolt, mert tanítóságunk erre üdvös munkálkodásával rászolgált. És hogy kérelmüket e mellett szerény igényűnek tartom, azt csak néhány fizetési skálával akarom igazolni. Még megjegyzem azt, hogy csak tanítói és nem tanítónői fizetésekről kívánok megemlékezni. Mert a tanítónők szellemi munkálkodását egyenértékűnek tartom azzal, a mit tanítók végeznek, ezért egyforma anyagi jutalmazásra is tarthatnak igényt.

A berlini elemi iskolai tanítók hét fizetési fokozatba vannak besorolva ez idő szerint, a melyek hozzánk viszonyítva kedvezők. Ámde a berlini tanügyi előadó előttem kijelentette, hogy az emelés elkerülhetetlen, mert a drágaság és a tanítók munkájának értéke — egyaránt emelkedik. A fokozat a következő:

I. fokozat	1600	márka
II.	"	1900 "
III.	"	{2200 "
		{2300 "
IV.	"	{2500 "
		{2600 "
V.	"	2700 "
VI.	"	3000 "
VII.	"	3300 "

Érdekesebb ennél a lipcei elemi tanítók javadalmazásáról szóló kimutatás, mely az 1891. évi január hó 2-án kiadott szabályzatban foglaltatik. (Schulordnung der Stadt Leipzig 32. §., 33. §. és 34. §.) Az ideiglenesen próbaidőre meghívott okleveles tanítók évi fizetése 1350 márka, az elemi iskolai igazgató-tanítók évi javadalmazása, alkalmaztatásuk első évében 4500 márka, ötödéves pótlék pedig 300 márka, úgy hogy minden igazgató 15 évi szolgálat után 5400 márka fizetést húz. A tanítók javadalmazása akként van biztosítva, hogy az a szolgálati évek szerint van tagolva és pedig

1—5 évi szolgálat alatt	2100	márka
10 "	"	" 2400 "
15 "	"	" 2700 "

20 évi szolgálat alatt	3000	márka
25 „ „ „	3300	„
30 „ „ „	3600	„

évi fizetést kap minden rendes tanító. És ez a javadalmazási fokozat nem is tartozik a legjobbakhoz, mert ennél pl. a frankfurti sokkal kedvezőbb, Ezzel az intézkedéssel szemben biztosítani törekszik az iskolafentartó, hogy alkalmazottjai *mellékfoglalkozások* által főhivatásuktól, a tanítástól el ne vonassanak. Nagy súlyt fektet arra, hogy a tanító tisztán hivatásának éljen és ennek odaadó betöltésével jogot szerezhessen az előléptetésre, vagy a kedvezménynyel kapcsolatos főtanítói cím elnyerésére. A köteles oktatási órák száma különben is olyan, hogy csak kivételesen vállalkoznak egyesek 75 márkával díjazott óratöbbletre. Az igazgató heti óráinak száma ugyanis 4—12, a tanítókéi 24—26. És itt utalnom kell arra, hogy habár az osztály-tanítást átlag mértékadónak tekintik a német szabályzatok, azért az igazgatók hatásköre kiterjed arra is, hogy bizonyos tantárgyaknál a szakszerű tanítást érvényesítse, minő pl. az ének, rajzolás és számolás. Azt sem hallgathatom el, hogy a tanítók továbbképzése is tárgya az ellenőrizésnek, mert míg egyrészt gondoskodva van arról, hogy a tanítók bizonyos időközökben kiváló szakemberek előadásaiiban tájékozást nyerhessenek a pädagogia és szaktudományok újabb vívmányairól, másrészt az igazgatók és a tanfelügyelők által tartatni szokott értekezleteken alkalmilag tanubizonyosságát adják az egyesek annak is, hogy a korral — haladnak.

A felhozottak alapján indokoltnak látszik a tanítói javadalmazás emelése, a tanítói alkalmazásnál követendő eljárás szigorítása, a mellékfoglalkozások apasztása és a szakszerű továbbképzés biztosítása a végre, hogy az az előléptetésnél mértékadó lehessen.

6. A tanítás intézésénél mindenesetre mértékadó a tanterv és a módszeres eljárás, a rendtartási és fegyelmezési szabályzat, valamint az eredmény szakszerű elbírálása és ellenőrzése.

Ahhoz szó sem fér, hogy a fővárosi iskolák számára sajátos **tanterv** készítenendő. Ezt a közökt. kormány is elismerte. A mint tudjuk, az előmunkálatok már régebben befejezést nyertek és most talán ideje volna, hogy azok szakszerű megbeszélés tárgyát képezzék és e sokáig huzódó ügy végleg elintézését nyerjen. Mert ha elismerem azt, hogy tanterv nélkül is boldogulhatunk, mégis sok félreértésnek vehetjük elejét, ha a tanítási eljárás szabályozva van. Ennek a tantervnek megállapításánál két fő szempont ragadhatja meg figyelmünket. Az első az, hogy *elemi oktatásunk ne csak elméleti, hanem gyakorlati irányú legyen*, a mennyiben a népiskolában a leendő munkásosztály igényeire is tekintettel lehetünk. Az oktatás gyakorlati jellege a megélhetés nehézségeinek jelentkezésével

mindinkább előtérbe lép. Hálás munkát végezhetne tanítóttestületünk, ha ezzel a kérdéssel is behatóbban foglalkoznék. És hogy mennyire fontos ez a kérdés a közgazdaság szempontjából, azt igazolhatja az a körülmény, hogy a kis Csehország 4915 elemi iskolái közül 4427 az iparoktatás szolgálatában áll. A másik körülmény az elmaradtaknak vagy *gyengébb elméjüknek* miként való oktatása.

Az 1868: 38. t. cz. 2. §-a szerint a testileg és szellemileg gyenge gyermekeket, a tisztí orvos bizonyítására, az iskolai szék rövidebb vagy hosszabb időre fölmentheti az iskolába járás kötelessége alól. Ezen rendelkezés folytán főleg azok a gyermekek, a kik szellemileg fogyatékosoknak bizonyúlnak, esetről-esetre igen könnyen kiszorúlhatnak az iskolából, mint a hogy ez tényleg országszerte tapasztalható. Azon ürügy alatt ugyanis, hogy a szellemileg gyenge tanulók tompa elméjüknek tekintendők, a törvény 3. §-ában a kitiltásra jogcímet találhat minden iskola-fentartó. Pedig a tompa és gyenge elméjük között nagy a különbség, mert míg az előbbiek szellemi képzése alig eszközölhető, addig az utóbbiak észszerű eljárás mellett megnyerhetők a társadalomnak. Mostanában ezek a szerencsétlen gyermekek legtöbbször a számárpadokban töltik el tanköteles korukat, kitéve társaik folytonos gúnykaczájának és otromba tréfáinak. Nem csoda, ha idővel ezekből kerülnek ki a *falu bolondjai* vagy *rosszai*.

A német és osztrák pædagogusok már régebben sikerrel foglalkoznak annak kimutatásával, hogy csak az idioták, a bárgyúak oktatására nem kötelezhetők az iskolafentartók, a gyenge elméjük szabályszerű tanításáról azonban tartoznak gondoskodni, mert ezeknél a kiképzés lehetősége meg van adva.

Az előljárók a tanításág részéről történt nyilatkozatokat megfontolás tárgyává tevéen, főleg a nagyobb városokban mellékosztályok szerveztettek a végre, hogy ezekben az iskolai hatóságok által szellemileg gyengéknek talált tanulók oktatást nyerjenek. Ilyen osztályokat megfigyelhettem legközelebb Berlinben és Lipcsében. Mindkét helyen a városi tanács rendeletére szerveztettek az osztályok és pedig a város központjaiban, nagyobb községi iskolákban. A tanulók már külsejük után is olyanoknak tündek fel, a kiknek szelleme rendellenes állapotban van. Találtam azonban olyanokat is, a kiknek külsejéből erre következtetni alig lehetett volna. Az anyakönyvből szerzett adatok azt bizonyították, hogy elméjük gyengesége csak a rendes oktatás folyamán volt constálható.

Ezekben az osztályokban a tanítás a rendes oktatástól eltérő módon akként eszközöltetik, hogy a tanulók haladásukhoz képest osztatnak egyes tanfolyamokba, akként pl., hogy egyesek a számolást a 3-ik osztályban, az írást és olvasást pedig az elsőben gyakorolják. A tanítás inté-

zésével nagy súlyt fektetnek az oktatók a szemléletre és a kézi munkára. Az eddigi siker kétségtelen. Kívánatosnak tartom, hogy ebben fővárosunk is tegyen kísérletet s tanítói közül egy-kettőt e kérdés tanulmányozása végett külföldre küldjön.

Már felemlítettem azt a körülményt, hogy elemi iskoláinkat átlag kétféle hivatású tanulók keresik fel. Az egyik részök felmegy magasabb tanfolyamokba, a legnagyobb rész azonban befejezi tanulását az elemiben és munkás lesz. Azzal, hogy e kétrendbeli jövőjű tanulóknál részben másként intézendő a tanítás, a pädagogiai kutatások már végeztek; gyakorlati eredmény eddigelé az, hogy a közép- vagy polg. iskolákat szorosabb kapcsolatba hozták előkészítő elemi tanfolyamokkal, vagy pedig ingyenes és fizető iskolákká tagolták a népiskolákat. E tekintetben az eredmény éppen Brémában vagy Lipcsében, a hol az iskolai ügyet tisztán a polgárság adminisztrálja, meglepően kedvező. Mert a szoroson vett népiskola felszabadult a felesleges elmélettől, a tudományos pályára szánt ifjak pedig rendeltetésüknek megfelelő előkészülésben részesülhettek.

Minden félremagyarázás elkerülése végett ki kell jelentenem, hogy nem arról van szó, hogy a népiskola tanczélja leszállíttassék, hanem arról, hogy gyakorlati feladatát elérhesse.

Nagy körültekintést és tapintatos méltatást kíván e kérdés, melynek megoldása a legközelebbi időben alig várható ugyan, de előkészítése sok üdvös eszmét hozhat felszínre.

A **tantárgyak** közül ezuttal csak a történelmi és a természetrajzi, a rajz-, torna- és kézimunka-oktatást érintem.

A *történelmi* oktatásnak egyik szép és hálás szerepe a népoktatásnál az, hogy népünk ne csak beszéljen magyarul, de érezzen is ekképen. Ezért az ujabbkori eseményekre nagyobb súly volna fektetendő, a meny nyiben ez által az alattvalói hűség, a tiszta hazaszeretet és a polgári erények tartós gyökereket vernek az ifjúság szívében. Mindenki előtt tudva legyen az, hogy őseinknek a magyar alkotmányhoz való hű ragaszkodása biztosította Magyarország fennállását és szabadságát, mindenki előtt tudva legyen az, hogy anyagi jóllétünk, kulturánk és hatalmi állásunk minő előnyökben részesíti a polgárokat, de egyuttal minő kötelességeket ró rájuk. Az ipar-, kereskedelem- és földmivelés érdekében tett nagyobb intézkedések mellett culturalis intézményeink és közigazgatásunk szabályai is ismerttetendők. — A *természettudományokból* czélszerűen kiválasztandó anyagnál is számba kell venni a gyakorlati követelményeket, az ifjúság jövődöbéli foglalkozását. Éppen ez a követelmény mértékadó a *kézimunka*-oktatásnál, mely nem állhat egyes iparágak szolgálatában, hanem kizárólag pädagogiai jelentősége mellett, az általános egyesítést czélozhatja. Különös, hogy a mikor az iparoktatás reformálása mellett

készséggel buzgólkodunk, a midőn az iparosok szakszerű képzésével az illetékes körök behatóan foglalkoznak, arra ügyet sem vetünk, hogy már a népiskolában is hasznos szolgálatot tehetünk a jövőbeli munkásoknak, ha kezöket és szemöket ügyesítjük és öket izommunkával foglalkoztatjuk.

A kézimunka-oktatás lassan, de tartósan hódít tért egész Európában. A tanítók e tekintetben mindenütt úttörökül szerepelnek és az állami intéző köröket törekvéseik helyességéről már meg is győzték. Csak minálunk nem akar ez a törekvés kedvező fogadtatásban részesülni. Pedig e kérdés megérdemli, hogy pædagogiai és közgazdasági szempontokból újból és újból napirendre tűzessék. Fővárosunk eddigelé még nem is rendelkezik oly intézettel, a melyben a kézi ügyesség szakszerűen meghonosítva lett volna. Újabban két lelkes tanférfiú (Aranyosi és Guttenberg) már gyakorlatilag is megoldotta e kérdést, és a midőn a t. értekezletet felkérem, hogy a kézimunka-tanítást a helyszinén megfigyelni sziveskedjék, kikérem erre vonatkozó szakvéleményét is. — Még megjegyzem, hogy az I. állami képezde polg. gyakorló iskolája is szép sikerrel honosította meg a kézi ügyességbeli oktatást. — A tornaoktatás is reformra szorul és itt a játék lép előtérbe. Fájdalom, nem rendelkezünk játszóterekkel és így egyelőre kénytelenek vagyunk arra a rövid néhány órára szorítkozni, a mely a rendszeres tornázásra fordítható. Ámde azért sürgetnünk kell a kérdés kedvező megoldását s előtérjesztést kell tennünk játszó-terek és termek iránt, mert ezzel tartozunk a szülőknek a jövő nemzedék testi jóllétére való tekinteteknél fogva.

Mielőtt a rendtartásra áttérnék, még csak azt említtem meg, hogy a váltakozó tanítást a fegyelmezés szempontjából is megszüntetendőnek tartom és hiszem, hogy az iskolaszékeknek és a tanítóságnak erre irányuló törekvései mielőbb sikerre fognak vezetni.

A fegyelmezés biztosítása végett két új intézkedést vélek szükségesnek, a mennyiben a botbüntetésnek kiküszöbölése mellett oly iskolára is lesz szükségünk, a melyben azok a tanulók lesznek elhelyezendők, a kiken a jó szó nem fog, a kik a pædagogiai büntetések alkalmazása után javulást nem tanusítanak s az iskolában, a többiek veszélyeztetése nélkül meg nem tűrhetők. Ez javító-iskola czímén volna szervezendő, a hamburgi Straf-schule mintájára. Ebben az iskolában 4—8 heti tartamra olyan tanulók volnának elhelyezendők, a kiket nagyobb és fárasztó munkák végzésével és házi fegyelem alkalmazásával kellene a javulás útjára terelni. Ha ez sem vezetne sikerre, akkor vagy kizárandók, vagy pedig a szeretetházba utasítandók. A javító-iskola egyrészt intőjelül szolgálhatna a rakoncátlanoknál, másrészt szigorúbb fegyelmezéssel odahatna, hogy az erkölcsileg téveteget gyermek eszméltre hozassék.

Azonban ez az iskola még nem elegendő. Mert ezt meg kell előzni oly intézkedésekkel, melyekkel a tanulók elvadulásának eleje vehető. Ezek a **menedék-helyek**. Elemi iskolai tanulóink ugyanis nappal részben nélkülözik a szülői felügyeletet. Magukra vannak hagyva. Mennyi veszélyt rejt ez az elhagyatás, különösen leánygyermekjeinket véve szemügyre. Jól ismeri ezt a veszélyt a gyakorlati pædagogia és annak elhárítására a leghelyesebb intézményt, a menedék-helyeket hozza javaslatba.

Ezek kétfélék, vagy önállóak, saját helyiséggel rendelkezők, vagy az iskolával kapcsolatosak. Az előbbiekben a tanulók az oktatás-órán kívül találnak helyet akként, hogy elvégezve iskolai teendőiket jövedelmező kézi munkával foglalkoznak, az utóbbiak csak egyes tantermekre vannak utalva, és ezekben a kereset elesik. Ezek a menedék-helyek jótékony befolyással vannak épen a munkások gyermekeire s különösen az önállóak nemcsak megvédik a gyermekeket az erkölestelen befolyásoktól, hanem az alamizsnák elfogadása alól is felmentik.

A jótékonyság újabban dicséretre méltó áldozatkészséggel fordul az iskolához, felkeresi adományaival a szegényeket. Ámde megfontolandó, vajjon e szeretet-adományok idővel a munkásosztályra nem fognak erkölcsi szempontból káros befolyást gyakorolni s nem célszerűbb-e az az eljárás, mely nem az alamizsna-osztogatásra, hanem az öntevékenységre, a munkával járó pénzszerzésre fektet súlyt. Én az utóbbi törekvésekhez szegődöm s ezeket ajánlom.

6. A tanítási eljárás ellenőrzését bizonyítgatnom talán felesleges, mert ezt megköveteli a pædagogia, megköveteli a törvény. A vitás kérdés csak az lehet, hogyan eszközöltessék az? Nézetem szerint az elemi oktatás sikeréért administratív szempontból is első sorban az igazgató legyen felelős. Ő legyen felelős a tanítás eredményéért, a tanítók hivatali működéséért. Hogy ezt a feladatát megoldhassa, kivánatosnak tartom először is, hogy arravalóságát szakvizsgálattal igazolja, melyre azonban csak bizonyos, talán 10 évi szolgálat után volna bocsájtható. (Pro rectoratu.) Azonkívül adassék meg neki a lehetőség arra, hogy tantestületét összeállíthassa és huzamosabb ideig együttesen megterthassa. Csak kivételes esetekben volna megengedhető a tanerőknek az igazgatók meghallgatása nélkül való áthelyezése.

A tantestületeknek ily módon való összeállítása nem az ötlet, de a tervszerű tanítási eljárást van hivatva meghonosítani. Az igazgató képviselje az iskolát a hatóságokkal szemben, ő hajtja végre azok intézkedéseit, ő vezesse az iskolát didactai szempontból. Tehát nem a házgondnoki teendők, hanem a tanügyi szempontból megítélendő kormányzati jogok azok, a melyek az igazgatónak osztályrészül

juttatandók. A helyi felügyelet tehát az igazgatónál vegye kezdetét, de ne csak tanácsadási, hanem bizonyos tekintetben rendelkezési joggal.

Az igazgatói teendők sem a fővárosi, sem az érvényben levő miniszteri utasításokban eddigelé szabadon körvonalozva nincsenek. Szükségét látom tehát annak, hogy erre nézve külön szabályzatot alkossunk, a melyben egyrészt a tanítók jogai és kötelességei, másrészt az igazgatók ellenőrzési teendői, a végrehajtásokhoz szükséges eszközök meg legyenek állapítva. Ezenkívül fontos még az is, hogy az egynemű iskolák igazgatói évenként közös értekezleteket tartsanak, a melyeknek eredményei a tanításnál és administrációnál egyaránt üdvösen felhasználhatók.

A főfelvet már kiemeltem és ez az, hogy az igazgató iskolájáért pædagogiai tekintetben felelős legyen. De hát kinek? Az iskolaszéknek.

7. *Iskolaszékeink* szervezete is ez idő szerint olyan, hogy azok jelentősége főleg a személyi befolyásoktól függ. Pedig fontos ez az intézmény, mert a polgárok érdeklődésével karöltve jár a közoktatás emelkedése. Ki ne ismerné el, hogy iskolaszékeink eddigi hiányos szervezetük mellett is sok tekintetben áldásosan működtek? Hisz a tanulók anyagi támogatásában egyedül is elévülhetetlen érdemeket szereztek. De hatáskörük nézetem szerint szűk, ez tágítandó. Mintha hallanám az ellenvetést, hogy a laikus elem az oktatás vezetésére hivatva nem lehet. Ne feledjük, hogy népiskoláról van szó, ne feledjük, hogy iskolaszékeinkben átlag polpártársaink legjobbjai foglalnak helyet. Sok, felette sok jó szolgálatot tehetnének iskolaszékeink, ha hatáskörük tágíthatnék. A *tankötelesek* nyilvántartása, azok iskolába járásának ellenőrzése, sőt a büntetések elrendelése is rájuk volna bízandó. A tanulók felvétele, új iskolákról való gondoskodás, párhuzamos osztályoknak rövid úton való szervezése mily gyorsan volna eszközölhető, ha ezekre nézve is felhatalmazást nyerhetne az iskolaszék. És az iskolák külső ügyeinek elintézésében senki sem lehet nálánál illetékesebb. A rövid úton, de felelősség melletti intézkedés sokszor elejét venné annak a bonyodalmas eljárásnak, mely épen egészségügyi tekintetknél fogva felette károsnak bizonyul. Tanítóink alkalmazásánál s azoknak az iskola-kerületben való megtartásánál szintén biztosítandó az iskolaszéknek a kellő befolyás. A tanítási eredmény elbírálásánál azonban a szakszerűség döntsön. Az iskolai igazgatók beadványai szolgálhatnak erre alapul.

Attól, hogy az úgynevezett laikus elem talán a szakszerűség hátrányára fog érvényesülni, tartani nem kell, mert nézeteltéréseknél részint a tanfelügyelettel megbizottakhoz, részint a Tanácshoz lehet felebbezni. Ezen eshetőleges hátránynyal szemben az iskolaszékek hatáskörének

tágitása oly előnyöket helyez kilátásba, a melyekért a kérdéses szervezet revisióját szükségesnek tartom.

8. A tanfelügyelet ez idő szerint még szintén hiányos. Eltekintve az iskolák és tanítók nagy számától, az administratív teendők sokaságától, a reform-eszmékkel járó tanácskozásoktól, a felügyelet tagolása dönt az az újjászervezést illetőleg.

Kivánatosnak tartom, hogy a fővárosban a felügyelet iskolanemek szerint akként gyakoroltassék, hogy egyes iskolák évenként kétszer is behatóan keresztülvizsgáltsanak. A felügyeletet gyakorló közegeknek oly jogok volnának biztosítandók, minők az állami felügyeletet megilletik.

Azt a felfogást, hogy bizonyos számú községi igazgató fölé egy főigazgató állíttassék, nem helyeselhetem. Már Gönczy rosszalta ezt a véleményt, a midőn emlékiratában (5. l.) rámutat arra a valószínűtlenségre, hogy egy egyén képes legyen 80 tanítót szellemileg vezetni.

A tanfelügyelet, az igazgatói vezetés mellett, magasabb szempontokból gyakorlandó, mert míg az igazgató a közvetlen vezetés mellett az iskola összes ügyeit intézi, addig a tanfelügyelő — az átlagos eredményt mérlegeli. A fővárosi tanfelügyelők tehát, nézetem szerint, az államiakkal egyenlő hatáskörrel látandók el.

Végül még az iskolafentartó főváros közönségéről és annak Tanácsáról akarok szólni. A törvényhozás bölcs előrelátásának egyik legszebb bizonyítéka az, hogy népoktatási tanintézeteink szervezését és kormányzását magára az áldozatkész fentartóra bízta. Iskoláink eddigi multja tanúságot tesz arról, hogy ezen intézkedés helyes volt és ennek így kell maradnia a jövőben is. A fennálló törvény és kormányrendeletek keretében csakis a pædagogiai befolyásnak kell, nézetem szerint, több tért engedni. A pædagogiai szakszerűség csak megokolt véleményadásra van hivatva és nem kormányzásra. Megvallom, ez idő szerint még csak keresem azt a módot, azt az eljárást, mely az autonóm jogok respektálásával, az állami vagy másnemű tanfelügyeletnek a megfelelő hatáskört biztosíthassa. Biztat a remény, hogy e kérdést is sikerülni fog fővárosunk érdemes tanácsának közrehatása mellett a tanügynek és munkásainak javára megoldani.

És most *teljes szívvel és lélekkel* köszönöm a t. gyűlés megtisztelő figyelmét. Előadásom ezuttal csak érintette azokat az újításokat, a melyeket tanügyünk érdekében kívánatosnak tartok a végre, hogy ezek felett eszmecserét provokáljak. Egyúttal készséggel rendelkezésre bocsátom a t. Tantestületnek az erre vonatkozó részletes utasításokat.

A német tanfelügyelők sokszor érintkeznek a felügyeletük alatt

álló tanintézetek tantestületeivel, sokszor tartanak egyes, újabban felmerülő eszmék megbeszélése végett kerületük tanítóival értekezleteket. A midőn a közigazgatási bizottságban tett előterjesztésem bővebb megvilágítására az igen tisztelt elnök úr által felkértem, egyúttal az értekezletnek ily módon való megtartására gondoltam. Ez csak kísérlet. Ha eredmény követi, folytatom; ha nem, akkor megnyugtatósomra fog szolgálhatni az, hogy: «in magnis et voluisse — sat est.»

VERÉDY KÁROLY.

A POROSZ FELSŐBB ISKOLÁK LEGÚJABB TANÍTÁSI TERVE.

Poroszországban a felsőbb iskolák ezek: gymnásium, reálgymnásium, főreáliskola, felsőbb polgári iskola. Ez utóbbit egyszerűen reáliskolának is nevezik.

Az első három felsőbb iskola 9 osztályú. A legalsóbb osztály a sexta: VI., a legmagasabb az oberprima: IA. Az osztályok sorrendje alulról kezdve fölfelé a következő:

VI (sexta), V (quinta), IV (quarta), IIIB (untertertia), IIIA (obertertia), IIB (untersecunda), IIA (obersecunda), IB (unterprima), IA (oberprima).

A felsőbb polgári iskola (reáliskola) 6 osztályú; a legalsóbb osztály a sexta: VI., a legmagasabb a prima: I.

Itt adjuk a felsőbb iskolák kötelező tárgyainak tervét az órák szerint:

a) Gymnásiumi tanterv órák szerint. (L. a táblázatot köv. lapon.)

Megjegyzések:

1. Az éneknek van folytatása is. Az énekes tanulók a IV-től kezdve valamennyi osztályban kötelesek a karénekekben részt venni. Felmentésnek csak orvosi bizonyítvány alapján van helye.

2. A tanulók a rajzot, mint rendkívüli tantárgyat tanulhatják a IIB-től kezdve valamennyi gymnásiumban.

3. Alkalmat adnak az angol vagy héber nyelv tanulására is (heti 2—2 óra).

4. Némely gymnásiumban eddig a két secunda közösen tanult. (Ugyanazon teremben és időben.) A történelmet, geographiát és matematikát illetőleg e két osztály az 1892/93. tanévtől kezdve teljesen elválasztandó.